

ELEKTRONINIO PARAŠO PRIEŽIŪROS INSTITUCIJOS LIETUVOS RESPUBLIKOS ELEKTRONINIO PARAŠO ĮSTATYMO ĮGYVENDINIMO 2009 METŲ ATASKAITA

Ataskaitos rengimo tikslas – įvykdyti Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymo (toliau – Elektroninio parašo įstatymas) (Žin., 2000, Nr. 61-1827; 2002, Nr. 64-2572) 14 straipsnio nuostatą – Elektroninio parašo priežiūros institucijai parengti kasmetines šio įstatymo įgyvendinimo ataskaitas ir jas pateikti Lietuvos Respublikos Vyriausybei (toliau – Vyriausybė) ir Lietuvos Respublikos Seimui (toliau – Seimas). Elektroninio parašo priežiūros objektas apibrėžtas Elektroninio parašo priežiūros reglamente, patvirtintame Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 31 d. nutarimu Nr. 2108 (Žin., 2003, Nr. 2-47) – tai sertifikavimo paslaugų teikėjai (toliau – paslaugų teikėjai), kurie sudaro kvalifikuotus sertifikatus, teikia jų duomenis naudotojams tikrinti elektroninius parašus, vykdo pagalbines paslaugas elektroninio parašo priežiūros institucijos nustatyta tvarka arba teikia kitas paslaugas, susijusias su kvalifikuotais sertifikatais (toliau – sertifikatai).

Kadangi viena iš Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – Komitetas) funkcijų ir vienas iš svarbiausių elektroninio parašo priežiūros tikslų yra dalyvauti įgyvendinant valstybės politiką elektroninio parašo naudojimo srityje, 2009 metų ataskaitoje pateikta platesnė informacija apie elektroninio parašo plėtros situaciją, ne vien tik apie priežiūros objektą. Ši informacija surinkta iš aktyviausiai elektroninio parašo srityje veikiančių Lietuvos valstybės institucijų, įmonių, organizacijų, mokslo ir mokymo įstaigų, o taip pat gauta bendradarbiaujant su kitų, visų pirma su Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybių narių elektroninio parašo priežiūros institucijomis, tarptautinėmis organizacijomis ir Europos Komisijos struktūromis.

Ataskaitoje medžiaga teikiama trim svarbiausiais interesų pjūviais – piliečių, verslo ir viešojo administravimo.

Ataskaitoje pateikta informacija apie:

- naujas teisinės ir organizacinės prielaidas naudoti elektroninį parašą ir elektroninį dokumentą platesniu mastu;
- kvalifikuotus sertifikatus sudarančius sertifikavimo paslaugų teikėjus ir jų priežiūrą;
- valstybės ir verslo iniciatyvas teikiant, pertvarkant ir kuriant naujas paslaugas elektroninėmis priemonėmis, pirmiausia naudojant pasitikėjimą elektroninėje erdvėje stiprinančius elektroninio parašo sprendimus;
- tarpusavio pripažinimo, suderinamumo ir sąveikumo klausimų sprendimą Lietuvos ir Europos mastu;
- problemas aukščiau išvardintose veiklose, siūlomus jų sprendimo būdus ir išvadas.

Praktikoje dažniausiai naudojamas ir ES vėliausiose studijose kaip universaliausias nurodomas elektroninio parašo sprendimas, kuris vadinamas viešojo rakto infrastruktūra (angl. „Public Key Infrastructure“, sutrumpintai – PKI), paremtas asimetriniu kriptavimo principu. Ataskaitoje, jei nebus nurodyta kitaip, dažniausiai bus remiamasi būtent šio elektroninio parašo sprendimo sampratomis.

Naujos teisinės ir organizacinės prielaidos naudoti elektroninį parašą Lietuvoje platesniu mastu

Elektroninį parašą reglamentuojanti teisės aktų bazė (<http://epp.ivpk.lt/lt/teisinfo/>) nesudaro kliūčių diegti ir naudoti elektroninį parašą (59 valstybės institucijų, 20 verslo įmonių ir 2 aukštųjų mokyklų duomenys, gauti rengiant šią ataskaitą) – tokią išvadą galima daryti apibendrinant visus gautus duomenis. Atsižvelgiant į dinamiškus elektroninio parašo plitimo procesus, kasmet teisinė bazė yra papildoma. 2009 m. teisinė bazė pasipildė šiais teisės aktais ir jų projektais, sietiniais su elektroninio parašo naudojimo skatinimu Lietuvoje:

1. 2009 m. parengti (priimti 2010 m.) Elektroninio parašo priežiūros reglamento, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 31 d. nutarimu Nr. 2108 (Žin., 2003, Nr. 2-47), pakeitimai, kuriais buvo įtvirtinta nauja Elektroninio parašo priežiūros institucijos funkcija - "pagal 2009 m. spalio 16 d. Europos Komisijos sprendimo 2009/767/EB, kuriuo pagal Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2006/123/EB dėl paslaugų vidaus rinkoje nustatomos priemonės procedūroms, atliekamoms naudojantis elektroninėmis priemonėmis ir kontaktinių centrų paslaugomis, palengvinti, (OL 2009 L 274, p. 36) priede pateiktas technines specifikacijas sudaryti, tvarkyti ir skelbti sąrašą, kuriame pateikiama informacija apie Lietuvoje registruotus ir (ar) Lietuvoje akredituotus paslaugų teikėjus, visuomenei išduodančius kvalifikuotus sertifikatus“;

2. 2009 m. lapkričio 19 d. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įsakymu Nr. 1V-624 „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2002 m. liepos 11 d. įsakymo Nr. 338 „Dėl valstybės tarnautojo pažymėjimo formos ir valstybės tarnautojo pažymėjimo išdavimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“ (Žin., 2009, Nr. 139-6133) buvo pakeistos kai kurios procedūrinės nuostatos, susijusios su valstybės tarnautojo pažymėjimo išdavimo tvarka, o Gyventojų registro tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos įvardinta paslaugų teikėju, kurio sudaryti sertifikatai įrašomi į valstybės tarnautojo pažymėjimo kontaktinę laikmeną;

3. Lietuvos archyvų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus 2009 m. rugsėjo 7 d. įsakymas Nr. V-59 „Dėl Lietuvos archyvų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus 2008 m. spalio 9 d. įsakymo Nr. V-119 „Dėl elektroniniu parašu pasirašyto elektroninio dokumento specifikacijos reikalavimų aprašo

patvirtinimo“ pakeitimo“ (Žin., 2009, Nr. 108-4573) įtvirtina, kad valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų, įmonių, kitų subjektų, įgaliotų atlikti viešojo administravimo funkcijas, valstybės įgaliotų asmenų elektroniniu parašu pasirašytiems dokumentams rengti naudojamos programinės priemonės iki 2010 m. gruodžio 1 d. turi būti suderintos su šio įsakymo reikalavimais;

4. Elektroniniu parašu pasirašyto elektroninio dokumento specifikacija ADOC-V1.0, patvirtinta Lietuvos archyvų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus 2009 m. rugsėjo 7 d. įsakymu Nr. V-60 (Žin., 2009, Nr. 108-4574), nustato valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų ir įmonių, kitų subjektų, įgaliotų atlikti viešojo administravimo funkcijas, valstybės įgaliotų asmenų rengiamų ir iš nevalstybinių organizacijų, privačių juridinių ir fizinių asmenų gaunamų elektroniniu parašu pasirašytų (GeDOC ir GGeDOC grupių) oficialių elektroninių dokumentų ir jų gyvavimo ciklo užtikrinimo programinių priemonių reikalavimus;

5. Elektroninės gyventojų aptarnavimo sistemos elektroniniu parašu pasirašyto dokumento specifikacija EGAS V1.0, patvirtinta Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2009 m. gruodžio 30 d. įsakymu Nr. V-780 (Žin., 2010, Nr. 3-140), šios specifikacijos paskirtis – apibrėžti reikalavimus, keliamus Elektroninėje gyventojų aptarnavimo sistemoje apdorojamiems elektroniniu parašu pasirašytiems dokumentams;

6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gegužės 20 d. nutarimu Nr. 451 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. balandžio 25 d. nutarimo Nr. 435 „Dėl Lietuvos Respublikos apdraustųjų valstybinio socialinio draudimo ir valstybinio socialinio draudimo išmokų gavėjų registro steigimo, jo nuostatų patvirtinimo ir veiklos pradžios nustatymo“ pakeitimo“ (Žin., 2009, Nr. 62-2480) nustatoma, kad draudėjai, turintys 10 (dešimt) ir daugiau apdraustųjų asmenų, duomenis, nurodytus nuostatų 25 punkte, teritorinei registro tvarkymo įstaigai teikia per Elektroninę draudėjų aptarnavimo sistemą, vadovaudamiesi Elektroninės draudėjų aptarnavimo sistemos naudojimo taisyklėmis, patvirtintomis Valstybinio socialinio fondo valdybos direktoriaus 2007 m. gruodžio 20 d. įsakymu Nr. V-665 (Žin., 2007, Nr. 139-5742), o socialinio draudimo pranešimai turi būti pasirašyti saugiu elektroniniu parašu, sukurtu saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintu galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu;

7. Elektroninių nedarbingumo pažymėjimų bei Elektroninių nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų pildymo ir išdavimo pereinamuoju laikotarpiu tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2009 m. rugsėjo 29 d. įsakymu Nr. V-816/A1-597 (Žin., 2009, Nr. 117-5032), įtvirtina nuostatą, kad nedarbingumo pažymėjimai bei nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimai, kurie išduodami Elektroninių nedarbingumo pažymėjimų bei elektroninių nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų tvarkymo sistemoje (toliau – EPTS), vadinami elektroniniais pažymėjimais (toliau – elektroninis pažymėjimas), o Elektroninis pažymėjimas apibrėžiamas kaip dokumentas, turintis elektroniniam

dokumentui būtinus rekvizitus, suformuotas EPTS sistemoje ir pasirašytas gydytojo elektroniniu parašu;

8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. kovo 18 d. nutarimu Nr. 196 „Dėl viešųjų pirkimų vykdymo naudojantis centrinės viešųjų pirkimų informacinės sistemos priemonėmis“ (Žin., 2009, Nr. 34-1291) nustatoma, kad Vyriausybės įstaigos ir kitos Lietuvos Respublikos Vyriausybei atskaitingos valstybės institucijos, ministerijos, įstaigos prie ministerijų ir kitos ministerijoms pavaldžios valstybės institucijos, išskyrus Lietuvos Respublikos diplomatinės atstovybes, konsulines įstaigas užsienyje ir Lietuvos Respublikos atstovybes prie tarptautinių organizacijų, turi užtikrinti, kad prekių, paslaugų ir darbų viešieji pirkimai, vykdomi naudojantis Centrinės viešųjų pirkimų informacinės sistemos priemonėmis (toliau vadinama – elektroninės priemonės), 2010 metais sudarytų ne mažiau kaip 50 procentų perkančiosios organizacijos viešųjų pirkimų bendros vertės, ir siekti, kad vėlesniais metais šie pirkimai būtų vykdomi tik elektroninėmis priemonėmis. Šio nutarimo 1 punkte nenurodytoms perkančiosioms organizacijoms taip pat rekomenduojama vykdyti viešuosius pirkimus naudojantis elektroninėmis priemonėmis;

9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. spalio 14 d. nutarime Nr. 1333 „Dėl viešųjų pirkimų vykdymo naudojantis centrinės perkančiosios organizacijos elektroniniu katalogu“ (Žin., 2009, Nr. 127-5497) nustatoma, kada Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstaigos ir kitos Lietuvos Respublikos Vyriausybei atskaitingos valstybės institucijos, ministerijos, įstaigos prie ministerijų ir kitos ministerijoms pavaldžios valstybės įstaigos ir įmonės, išskyrus Lietuvos Respublikos diplomatinės atstovybes, konsulines įstaigas užsienyje ir Lietuvos Respublikos atstovybes prie tarptautinių organizacijų, privalo naudotis elektroniniu katalogu CPO.lt™ ;

10. Juridinių asmenų registro nuostatai (toliau – nuostatai) papildyti Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2009 m. lapkričio 4 d. nutarimo Nr. 1441 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimo Nr. 1407 „Dėl juridinių asmenų registro įsteigimo ir juridinių asmenų registro nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ (Žin., 2009, Nr. 135-588) 361 punktu, kuriame nurodoma, kad, steigiant individualią įmonę ar uždarają akcinę bendrovę, nuostatuose nustatyti dokumentai gali būti elektroniniu būdu pateikiami tiesiogiai Registro tvarkytojui, jeigu įstatymuose nurodyti steigimo dokumentai rengiami vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos patvirtintais uždarnosios akcinės bendrovės pavyzdiniais įstatais, uždarnosios akcinės bendrovės steigimo akto forma ar individualios įmonės pavyzdiniais nuostatais ir steigiamos individualios įmonės ar uždarnosios akcinės bendrovės pavadinime neketinama vartoti trumpojo valstybės pavadinimo „Lietuva“, uždarnosios akcinės bendrovės steigimo atveju akcijos apmokamos piniginiu įnašu ir uždarają akcinę bendrovę steigia vienas asmuo;

11. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo pakeitimai, įsigalioję 2009 m. liepos 31 d., suteikė galimybę akcinės bendrovės, kurios akcijomis leista prekiauti reguliuojamoje rinkoje,

akcininkams elektroninių ryšių priemonėmis įgalioti fizinį ar juridinį asmenį dalyvauti ir balsuoti jo vardu visuotiniame akcininkų susirinkime. Toks akcininko įgaliojimas notaro netvirtinamas (Akcininkų bendrovių įstatymo 302 str. 1 d.). Minimos akcinės bendrovės privalo sudaryti sąlygas akcininkams nurodytus pranešimus apie duotus įgaliojimus pateikti elektroninių ryšių priemonėmis, jeigu užtikrinamas perduodamos informacijos saugumas ir galima nustatyti akcininko tapatybę (Akcininkų bendrovių įstatymo 302 str. 4 d.).

12. Plačiau paaiškintinos aplinkybės, kurioms susiklosčius buvo priimti 1 punkte nurodyto teisės akto pakeitimai, reglamentuojantys naują Elektroninio parašo priežiūros institucijos funkciją. 2006 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2006/123/EB dėl paslaugų vidaus rinkoje (toliau – Paslaugų direktyva) II skyriuje, pirmiausia jo 5 ir 8 straipsniuose, valstybėms narėms nustatyti administracinio supaprastinimo įpareigojimai, įskaitant įpareigojimą supaprastinti procedūras ir formalumus, taikomus norint įgyti teisę verstis paslaugų teikimo veikla ir vykdant šią veiklą, ir įpareigojimą užtikrinti, kad tas procedūras ir formalumus paslaugų teikėjai galėtų lengvai atlikti nuotoliniu būdu ir elektroninėmis priemonėmis, naudodamiesi kontaktinių centrų paslaugomis. Paslaugų direktyvos perkėlimo terminas buvo 2009 m. gruodžio 28 d. Siekiant perkelti Paslaugų direktyvą Lietuvoje 2009 m. gruodžio 15 d. priimtas (įsigaliojo 2009 m. gruodžio 28 d.) Lietuvos Respublikos paslaugų įstatymas (Žin., 2009, Nr. 153-6901).

13. Europos Komisija 2009 m. spalio 16 d. priėmė sprendimą 2009/767/EB, kuriuo pagal Paslaugų direktyvą nustatomos priemonės procedūroms, atliekamoms naudojantis elektroninėmis priemonėmis ir kontaktinių centrų paslaugomis, palengvinti (OL 2009 L 274, p. 36) (toliau – Europos Komisijos sprendimas). Europos Komisijos sprendime teigiama, jog tam, kad būtų galima įvykdyti įpareigojimą supaprastinti procedūras bei formalumus ir sudaryti palankesnes sąlygas už valstybių narių teritorijų ribų naudotis kontaktinių centrų paslaugomis, elektroninėmis priemonėmis atliekamos procedūros turi būti pagrįstos paprastais sprendimais, įskaitant su elektroninių parašų naudojimu susijusius sprendimus. Siekiant padėti veiksmingai tarpvalstybiniu mastu naudoti saugius elektroninius parašus, patvirtintus kvalifikuotu sertifikatu, turi būti sustiprintas pasitikėjimas šiais elektroniniais parašais, kad ir kokioje valstybėje narėje būtų įsisteigęs pasirašantis asmuo arba kvalifikuotą sertifikatą išduodantis sertifikavimo paslaugų teikėjas. Tą galima pasiekti suteikiant galimybę lengviau gauti patikimos informacijos, reikalingos elektroniniam parašui patikrinti, pirmiausia informacijos apie sertifikavimo paslaugų teikėjus, kuriuos prižiūri ir (arba) yra akreditavusi valstybė narė, ir apie jų teikiamas paslaugas. Būtina užtikrinti, kad valstybės narės, naudodamos bendrąją formą, šią informaciją skelbtų viešai ir taip palengvintų naudojimąsi šia informacija bei užtikrintų tinkamą išsamumo lygį, kad gavėjas galėtų įsitikinti elektroninio parašo tikrumu.

14. Europos Komisijos sprendimo 2 straipsnis įpareigoja kiekvieną valstybę narę pagal Europos Komisijos sprendimo priede pateiktas technines specifikacijas sudaryti, tvarkyti ir skelbti

sąrašą, kuriame pateikiama būtina informacija apie tos valstybės narės prižiūrimus ir (arba) akredituotus sertifikavimo paslaugų teikėjus, visuomenei išduodančius kvalifikuotus sertifikatus (toliau – Sąrašas) (1 dalis). Europos Komisijos sprendimas, kaip nurodyta jo 3 straipsnyje, taikomas nuo 2009 m. gruodžio 28 d. Lietuvoje institucija, atsakinga už Europos Komisijos sprendimo 2 straipsnio vykdymą, yra Elektroninio parašo priežiūros institucija. Notifikavimo raštas apie tai yra pateiktas Europos Komisijai per Lietuvos nuolatinę atstovybę Europos Sąjungoje.

Kvalifikuotus sertifikatus sudarantys sertifikavimo paslaugų teikėjai ir jų priežiūra

Lietuvos Respublikai tapus ES nare, Lietuvos ir kitų ES valstybių narių sertifikavimo paslaugų teikėjų sudaryti kvalifikuoti sertifikatai laikomi lygiaverčiais. Šiuo metu Lietuvoje įregistruoti ir teikia paslaugas trys kvalifikuotus sertifikatus sudarantys sertifikavimo paslaugų teikėjai:

1. UAB Skaitmeninio sertifikavimo centras (toliau – SSC), įregistruotas 2005 metais;
2. Valstybės įmonė Registrų centras (toliau – RC), įregistruotas 2008 metais;
3. Gyventojų registro tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – GRT), įregistruotas 2009 metais.

SSC nuo įregistravimo kvalifikuotus sertifikatus sudarančiu sertifikavimo paslaugų teikėju iki šių metų kovo 15 d. jau sudarė ir aptarnavo **4 311** kvalifikuotų sertifikatų. Pristatant kvalifikuotus sertifikatus, SSC naudojasi UAB „Officeday“ klientų aptarnavimo tinklu. Be pagrindinių sertifikavimo paslaugų, SSC teikia ir pagalbines sertifikavimo paslaugas – laiko žymos formavimo.

RC nuo įregistravimo kvalifikuotus sertifikatus sudarančiu sertifikavimo paslaugų teikėju iki šių metų kovo 15 d. jau sudarė ir aptarnavo **20 158** komplektų kvalifikuotų sertifikatų. RC klientus aptarnauja 47 padaliniuose visoje Lietuvoje bei naudojasi UAB „Bitė Lietuva“ ir UAB „Omnitel“ klientų aptarnavimo tinklu, kuomet klientai elektroninio parašo kūrimui naudoja mobiliųjų telefonų SIM korteles. RC papildomai teikia ir laiko žymos formavimo paslaugą.

GRT nuo įregistravimo kvalifikuotus sertifikatus sudarančiu sertifikavimo paslaugų teikėju iki 2010 m. sausio 1 d. sudarė ir aptarnavo **219 000** komplektų kvalifikuotų sertifikatų, skirtų naujo pavyzdžio asmens tapatybės kortelėms (paminėtina, kad asmens tapatybės kortelė buvo pripažinta „Lietuvos metų gaminiu 2009“). Šiuo metu GRT jau sudaro ir kvalifikuotus sertifikatus, skirtus naujo pavyzdžio valstybės tarnautojų pažymėjimams.

Komiteto duomenimis, Lietuvoje naudojasi ir užsienio valstybių sertifikavimo paslaugų teikėjų sudarytais kvalifikuotais sertifikatais. Telekomunikacijų bendrovė UAB „Omnitel“ registruoja asmenis Estijos kvalifikuotus sertifikatus sudarančio sertifikavimo paslaugų teikėjo AS „Sertifitseerimiskeskus“ sertifikatams gauti. Atsižvelgiant į tai, kad tokiu atveju sertifikavimo

paslaugų teikėjas yra prižiūrimas kitoje šalyje ir turi tenkinti tos šalies teisės aktų reikalavimus, vartotojai, prieš sudarydami sutartis, turi būti supažindinti su informacija, kokią atsakomybę (draudimai už galimą žalą, tolimesnis sertifikatų aptarnavimo palaikymas galiojant ir pasibaigus sutarčiai ir kiti įsipareigojimai) jiems garantuoja užsienio sertifikavimo paslaugų teikėjai, taip pat kokius įsipareigojimus prisiima juos atstovaujantys asmenys Lietuvoje.

Siekiant supaprastinti užsienio paslaugų teikėjų, sudarančių kvalifikuotus sertifikatus, identifikavimą ir nustatyti teikiamų paslaugų kokybę, Europos Komisija 2009 m. spalio 16 d. sprendimu 2009/767/EB įpareigojo valstybes nares nuo 2009 m. gruodžio 28 d. sudaryti, tvarkyti ir skelbti prižiūrimų/akredituotų sertifikavimo paslaugų teikėjų teikiamų patikimų paslaugų sąrašus (aprašus) (toliau – TSL). Komitetas, vykdydamas šį reikalavimą, vienas iš pirmųjų sudarė ir paskelbė Lietuvos TSL.

Komitetas, vykdydamas kvalifikuotus sertifikatus sudarančių sertifikavimo paslaugų teikėjų priežiūrą, nuolatos stebėjo, kaip teikiamos kvalifikuotos sertifikavimo paslaugos, nagrinėjo gaunamą informaciją, skundus ir paklausimus, konsultavo Lietuvoje įregistruotus sertifikavimo paslaugų teikėjus bei jų paslaugų vartotojus.

Valstybės ir verslo iniciatyvos teikiant, pertvarkant ir kuriant naujas paslaugas elektroninėmis priemonėmis

Šiame skyriuje pateikiami reikšmingesni elektroninio parašo panaudojimo pavyzdžiai ir planai. Duomenys sukaupti išanalizavus atsakymus į klausimynus ir vykdant elektroninio parašo priežiūros institucijos funkcijas. Apklausta 71 valstybės įstaiga (gauti atsakymai iš 59), 50 verslo įmonių (gauti atsakymai iš 20), 12 mokslo įstaigų (gauti atsakymai iš 2) ir 3 sertifikavimo paslaugų teikėjai, sudarantys kvalifikuotus sertifikatus (informaciją pateikė visi paslaugų teikėjai).

Didžiojoje dalyje atsakymų nurodyta, kad elektroninis parašas elektroninių duomenų pasirašymui daugiausiai naudojamas/planuojamas naudoti teikiant deklaracijas Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – SODRA) ir naudojantis Centrinės perkančiosios organizacijos elektroniniu katalogu bei Centrine viešųjų pirkimų informacine sistema. Valstybinės įstaigos taip pat nurodė, kad elektroninį parašą naudoja bendraudamos su asmenimis (priimdamos elektroninius prašymus ir skundus).

Nors šiuo metu vis dar populiariausi asmenų tapatybės nustatymo sprendimai yra pagrįsti bankų teikiamomis paslaugomis, tačiau jau nemaža dalis apklaustųjų planuoja palaipsniui pereiti prie asmenų identifikavimo naudojant elektroninio parašo technologijas, kadangi vartotojų aprūpinimas elektroninio parašo įrankiais yra sprendžiamas pakankamai sparčiai tokiomis priemonėmis, kaip naujo pavyzdžio asmens tapatybės kortelės ir valstybės tarnautojo pažymėjimai su įrašytais kvalifikuotais

sertifikatais, skirtais elektroninių duomenų pasirašymui bei identifikavimuisi elektroninėje erdvėje. Išlieka problema tik su viešajame sektoriuje dirbančių pagal darbo sutartis darbuotojų aprūpinimu elektroninio parašo priemonėmis, kadangi šie asmenys negauna naujo pavyzdžio valstybės tarnautojų pažymėjimų.

Komitetas, vykdydamas Europos Komisijos reikalavimą ir siekdamas populiarinti Lietuvoje įregistruotus sertifikavimo paslaugų teikėjus, 2009 metais sudarė, paskelbė ir nuolatos tvarko Lietuvos TSL. Lietuvos TSL yra skelbiamas dviem formomis – žmonėms suprantama forma (PDF formatu) ir mašinoms suprantama forma (XML formatu), tokiu būdu sudarant galimybę pasinaudoti TSL informacija ne tik žmonėms, bet ir sistemoms. Siekiant užtikrinti maksimalų TSL panaudojimą, visa informacija yra skelbiama dviem kalbomis (lietuvių ir anglų). Lietuvos TSL ir nuoroda į kitų ES valstybių narių TSL'us yra skelbiama Komiteto svetainėje adresu <http://epp.ivpk.lt/lt/TSL/> – lietuvių kalba ir adresu <http://epp.ivpk.lt/en/TSL/> – anglų kalba.

Komiteto užsakymu sukurtas ir jo eksploatuojamas Elektroninių valdžios vartų portalas, pasiekiamas adresais www.epaslaugos.lt, www.evaldzia.lt, www.govonline.lt, suteikia galimybę piliečiams gauti informaciją ne tik apie 1, 2, 3 ir 4 lygio valdžios institucijų teikiamas viešąsias paslaugas, bet ir, identifikavus save naudojant elektroninio parašo priemones, pasinaudoti jomis. Šiuo metu vartotojai jau gali šiame portale ir interaktyviai pasirašyti bei patikrinti ADOC formato elektroninius dokumentus (vartotojui nereikia turėti savo darbo vietoje įdiegtos programinės įrangos, skirtos elektroniniams dokumentams pasirašyti – pakanka turėti interneto naršyklę).

Komitetas, siekdamas sudaryti galimybę valstybės tarnautojams ir kitiems asmenims naudotis elektroniniu parašu, savo interneto svetainėje platina nemokamą elektroninio parašo formavimo ir tikrinimo taikomąją programinę įrangą JustaGE (<http://epp.ivpk.lt/lt/edm/>), formuojančią elektroninius parašus pagal Lietuvos standartą LST ETSI TS 101 903 „Patobulintieji XML elektroniniai parašai (XAdES)“, be to, teikia visiems pageidaujantiems elektroninio parašo nuotolinio mokymo paslaugas (<http://epm.ivpk.lt/olat/dmz/>). Per šią sistemą visi Lietuvos piliečiai internete gali susipažinti su elektroninio parašo technologija, teisiniu reglamentavimu, o savo žinias gali patikrinti atlikdami testus. Komitetas nuolatos teikia konsultacijas valstybės institucijų, įmonių, organizacijų atstovams ir fiziniams asmenims elektroninio parašo, elektroninio parašo formavimo ir tikrinimo taikomosios programinės įrangos JustaGE, nuotolinio mokymo sistemos naudojimo klausimais.

SODRA teikia šias paslaugas, susijusias su elektroninio parašo panaudojimu:

1. nuo 2008 m. sausio 1 d. SODRA iš draudėjų priima elektroninius socialinio draudimo pranešimus, pasirašytus saugiu elektroniniu parašu, sukurtu saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintu galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu (dar vadinama – kvalifikuotas elektroninis parašas) (Elektroninė draudėjų aptarnavimo sistema – **EDAS**). Naudojantis šia sistema 2010 m. kovo mėn.

45% draudėjų informaciją apie 85% apdraustųjų pateikė elektroniniais dokumentais (2009 m. spalio mėn. gauta apie 70 000 elektroninių dokumentų, 2010 m. sausio mėn. gauta apie 95 000 elektroninių dokumentų);

2. nuo 2009 m. spalio mėnesio SODRA iš Asmens sveikatos priežiūros įstaigų priima elektroninius nedarbingumo, nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimus, gydytojų pasirašytus kvalifikuotu elektroniniu parašu (Elektroninė nedarbingumo pažymėjimų ir nėštumo bei gimdymo atostogų pažymėjimų tvarkymo sistema – **EPTS**);

3. nuo 2010 m. sausio 1 d. SODRA iš gyventojų priima elektroninius prašymus, pasirašytus kvalifikuotu elektroniniu parašu (Elektroninė gyventojų aptarnavimo sistema – **EGAS**).

Visi per nurodytas sistemas gauti elektroniniu parašu pasirašyti dokumentai yra automatiškai registruojami ir rengiami ilgalaikiam saugojimui Dokumentų valdymo sistemoje.

Papildomai SODRA, remdamasi Elektroninio parašo įstatymo 8 straipsnio 3 dalimi, įtvirtinančia elektroninio parašo teisinę galią esant parašų naudotojų tarpusavio susitarimui, su pensijų kaupimo bendrovėmis keičiasi informacija apie sudaromas pensijų kaupimo sutartis.

Valstybės įmonė Registrų centras teikia šias paslaugas, susijusias su elektroninio parašo panaudojimu:

1. Nekilnojamo turto sandorių viešąją elektroninę paslaugą (NETSVEP) – operacijų su nekilnojamu turtu registravimo sistema;

2. Kadastrinių matavimų braižymas interneto naršykle ir kadastrinių bylų pateikimas bei derinimas elektroniniu būdu, naudojant kvalifikuotą elektroninį parašą;

3. Individualių įmonių steigimas elektroniniu būdu, naudojant kvalifikuotą elektroninį parašą.

Planuojama artimiausiu metu teikti ir daugiau elektroninių paslaugų, susijusių su elektroninio parašo panaudojimu (uždarųjų akcinių bendrovių steigimas, akcininkų sąrašų teikimas, duomenų apie pasikeitimus teikimas, kitų juridinių asmenų formų steigimas).

Viešoji įstaiga Centrinė projektų valdymo agentūra (toliau – CPVA), vykdydama Centrinės perkančiosios organizacijos (toliau – CPO) funkcijas, yra sudariusi preliminarįsias sutartis (pagal Viešųjų pirkimų įstatymą) su tiekėjais dėl prekių ir paslaugų pardavimų vykdymo naudojantis elektroniniu katalogu CPO.lt™ (www.cpo.lt). Vadovaujantis preliminarųjų sutarčių sąlygomis, CPO elektroninio katalogo CPO.lt™ vartotojams (Tiekėjams) teikiant atnaujintus pasiūlymus, reikalaujama naudoti saugų elektroninį parašą, sukurtą saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintą galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu (teikiamas dokumentas turi būti pasirašytas kvalifikuotu elektroniniu parašu).

Viešųjų pirkimų tarnyba palaiko ir administruoja Centrinę viešųjų pirkimų informacinę sistemą, kuri suteikia galimybes visoms perkančiosioms organizacijoms vykdyti elektrinius pirkimus, o tiekėjams dalyvauti tokiuose pirkimuose. Ši sistema suteikia priemones elektroniniu būdu

skelbti pirkimo sąlygas, gauti tiekėjų pasiūlymus, bendrauti su tiekėjais, atplėšti pasiūlymų vokus, palyginti pateiktus pasiūlymus ir kitas funkcijas, reikalingas vykdant elektroninius viešuosius pirkimus. Sistema naudoja ir elektroninio parašo funkcionalumą.

Muitinės departamentas priima elektroniniu parašu pasirašytas deklaracijas (Elektroninė tranzito deklaracija – Verslininko modulis).

Lietuvos archyvų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – Lietuvos archyvų departamentas), įgyvendindamas ES struktūrinės paramos lėšomis finansuojamą projektą „Elektroninio archyvo infrastruktūros sukūrimas“, planuoja sukurti ilgalaikio ir nuolatinio saugojimo elektroninio archyvo informacinę sistemą, skirtą elektroniniams dokumentams saugoti, užtikrinančią laisvą ir nemokamą prieigą prie sistemoje saugomų dokumentų ir informacijos apie juos. Šiuo projektu taip pat planuojama sukurti laisvai platinamas elektroninio dokumento formavimo ir tikrinimo priemones, atitinkančias ADOC specifikacijos reikalavimus. Šios priemonės bus prieinamos visiems naudotojams ir skirtos naudoti pagal funkcinę paskirtį be jokių apribojimų.

Metrologijos tarnyba numato teikti elektroninių laiko žymų paslaugas. Planuojama, kad tokias paslaugas galėtų teikti Laiko etalono laboratorija. Šiuo metu Laiko etalono laboratorija teikia bandomąsias elektroninių laiko žymų paslaugas, kuriose naudojami „BALTICTIME" TSA sistemos išduoti sertifikatai.

Ministro Pirmininko tarnyba eksploatuoja vidinę leidimų įeiti į pastatą užsakymo sistemą, kurioje naudojamas elektroninis parašas.

Lietuvos banke elektroninio sertifikavimo sistema veikia nuo 2002 m. Ši sistema yra uždara, todėl, remiantis Elektroninio parašo įstatymo 8 straipsnio 3 dalimi, vadovaujamosi sutartimis paremta sertifikavimo strategija. Sertifikavimo sistema skirta Lietuvos banko informacinėms sistemoms, kuriose naudojamas elektroninis parašas, aptarnauti. Informacinių sistemų vartotojams identifikuoti naudojami sertifikatai, įrašyti lustinėse kortelėse, USB raktuose, sertifikato savininko naršyklėse.

AB „Swedbank“ teikia internetinės ir telefoninės bankininkystės paslaugas vadovaudamasis Elektroninio parašo įstatymu (kvalifikuotu sertifikatu patvirtintas elektroninis parašas naudojamas teikiamose internetinės bankininkystės paslaugose). Šiuo metu naudojami tik UAB „Omnitel“ išduodami Estijos sertifikavimo paslaugų teikėjo AS „Sertifitseerimiskeskus“ sudaryti sertifikatai.

AB Ūkio bankas teikia elektroninės bankininkystės paslaugas vadovaudamasis Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymu (elektroninis parašas yra naudojamas patvirtinti mokėjimo operacijas elektroninėje bankininkystėje).

AB „DnB NOR“ teikia internetinės bankininkystės paslaugas vadovaudamasis Elektroninio parašo įstatymu (klientai gali pasirašyti dokumentus mobiliuoju elektroniniu parašu). Sudaryta galimybė banko akcininkams pateikti elektroniniu parašu patvirtintus įgaliojimus dėl dalyvavimo akcininkų susirinkimuose.

UAB „Omnitel“ registruoja asmenis Estijos kvalifikuotus sertifikatus sudarančio sertifikavimo paslaugų teikėjo AS „Sertifitseerimiskeskus“ ir Lietuvos kvalifikuotus sertifikatus sudarančio sertifikavimo paslaugų teikėjo VĮ Registrų centras sertifikatams gauti. UAB „Omnitel“ savo klientams, naudojantiems elektroninį parašą, siūlo naudoti mobiliųjų telefonų SIM korteles.

Tarptautinės informacinių technologijų kompanijos Microsoft ir Adobe pateikė produktus, leidžiančius vartotojams kurti elektroninius dokumentus ir elektroninius parašus jų jau turimomis priemonėmis (Office 2010 ir Adobe Reader). Tobulinant reikalavimus elektroniniu parašu pasirašytiems elektroniniams dokumentams, reikėtų įvertinti ir šių tarptautinių kompanijų vykdomas iniciatyvas.

Apibendrinant valstybės institucijų ir verslo įmonių vykdomus projektus, galima teigti, kad elektroninių paslaugų, paremtų elektroninio parašo technologija, pasiūla didėja, tačiau išbaigtų kritinių paslaugų, skatinančių masinį elektroninio parašo naudojimą, šiuo metu dar nėra daug.

Elektroninio parašo ir elektroninio dokumento naudojimas viešajame sektoriuje

Visos viešojo administravimo institucijos, turinčios 10 ir daugiau darbuotojų, jau naudoja elektroninį parašą elektroninių duomenų pasirašymui teikdamos SODRAI užpildytas elektronines socialinio draudimo formas. Šios formos pasirašomos saugiu elektroniniu parašu, sukurtu saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintu galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu. Pasirašymui naudojami visų Lietuvoje veikiančių sertifikavimo paslaugų teikėjų siūlomi parašo formavimo įrenginiai ir sertifikatai.

Visos valstybės institucijos ir įstaigos gali naudoti elektroninį parašą vykdant elektroninius viešuosius pirkimus per Centrinę viešųjų pirkimų informacinę sistemą arba naudojantis Centrinės pirkimų organizacijos elektroniniu katalogu.

Komitetas neturi duomenų apie institucijas ar įstaigas, kurios būtų atsisakiusios vykdyti teisės aktų reikalavimus ir atmetusios elektroninius prašymus ar skundus. Komiteto žiniomis, vienas elektroninio parašo proveržio programos iniciatorių UAB „Omnitel“ atstovas yra specialiai kreipęsis į Vidaus reikalų ministeriją ir Valstybinę duomenų apsaugos inspekciją su prašymu, pasirašytu elektroniniu parašu, tuo pačiu reikalaujamas pateikti atsakymą elektroninių duomenų pavidalu. Atsakymus elektronine forma, pasirašytus minėtų įstaigų įgaliotų asmenų elektroniniais parašais, pareiškėjas gavo.

Viešojo administravimo institucijos ir įstaigos, kurdamos ir teikdamos elektronines paslaugas, gali naudotis Elektroninių valdžios vartų portale realizuotus asmens tapatybės nustatymo ir patvirtinimo sprendimais, taip pat besiremiančiais elektroninio parašo mechanizmu ir elektroniniams duomenims pasirašyti bei parašą tikrinti tame pačiame portale skirtomis priemonėmis.

Valstybės institucijos ar įstaigos kompiuterizuotas dokumentų valdymo sistemas turi suderinti su jas aptarnaujančiu archyvu. Informacija apie suderintas kompiuterizuotas dokumentų valdymo sistemas teikiama Lietuvos archyvų departamento prie LRV internetiniame puslapyje adresu: <http://www.archyvai.lt/archyvai/selectPage.do?docLocator=7FC7EBA4802F11DE8B48746164617373>.

2006 m. tokių sistemų buvo 3, 2007 m. – 9, 2008 m. – 21, 2009 m. – 35, 2010 m. – 4, tačiau sistemų, kuriose galima elektroninius dokumentus (kurių saugojimo terminas nuo 1 iki 10 metų) rengti, registruoti, tvarkyti, apskaityti ir saugoti, 2010 m. kovo mėn. buvo parengta tik 11. Reikėtų paminėti, kad nuo šių metų gruodžio 1 d. valstybės institucijos ir įstaigos turi pasirengti darbui su elektroniniu parašu pasirašytais ADOC-V1.0 formato elektroniniais dokumentais ir parengti tam skirtas programines priemones. Šiais metais dalis valstybės institucijų ir įstaigų planuoja modernizuoti savo turimas dokumentų valdymo sistemas arba įsigyti naujas, tačiau lėšų stygius gali šį procesą gerokai pristabdyti.

2009 m. kai kurios valstybės institucijos ėmėsi įgyvendinti iniciatyvą oficialius raštus siųsti tik elektroniniu paštu skaitmeninių kopijų (popierinio dokumento nuskenuotų atvaizdų) pavidalu. Komitetas, vykdydamas Vyriausybės kanclerio pavaduotojo 2009 m. rugpjūčio 11 d. pavedimą Nr. 31-4995, išreiškė nuomonę, kad siunčiant tokias kopijas elektroniniu paštu gali kilti problemų dėl nepakankamo dokumento teksto apsaugos užtikrinimo, galimybės saugiai identifikuoti siuntėją ir dokumento pristatymo užtikrinimo. Todėl Komitetas rekomenduoja naudoti papildomas priemones, tokias kaip: siunčiamą dokumentą atsakingas ar įgaliotas asmuo turi pasirašyti elektroniniu parašu, valstybės institucijos gali naudotis Saugaus valstybinio duomenų perdavimo tinklo (SVDPT) paslaugomis perduodant duomenis tarp valstybės institucijų. Pažymėtina, kad oficialus elektroninis dokumentas turi būti pasirašytas teisinę galią turinčiu elektroniniu parašu ir įtrauktas į elektroninių dokumentų valdymo sistemą.

Tarpusavio pripažinimo, suderinamumo ir sąveikumo klausimai Lietuvos ir Europos mastu

Elektroninio parašo tarpusavio pripažinimo, suderinamumo ir sąveikumo klausimai gali daryti įtaką Lietuvos verslo subjektų, gyventojų konkurenciniams ir Lietuvos, kaip valstybės, partnerystės įsipareigojimų vykdymo gebėjimams. Europos Komisijos užsakymu 2009 m. baigtos studijos apie elektroninių parašų tarpusavio suderinamumą (angl. „Study on Mutual Recognition of eSignatures for eGovernment applications”, <http://ec.europa.eu/idabc/en/document/6485>) išvadose teigiama:

„<...>daugumoje apklaustų šalių (apklaustos 32 šalys) elektroninis parašas elektroninės valdžios taikomiose programose (aplikacijose) yra naudojamas neatsižvelgiant į kitų šalių elektroninio parašo sprendimus. Teisinio reguliavimo, techninės ir organizacinės bendrosios nuostatos (framework) remiasi griežtai nacionaliniu požiūriu. Daugeliu atvejų šis nacionalinis požiūris yra numanomas. Taikomųjų programų kūrėjai daro prielaidą, kad vartotojas gyvena tos šalies teritorijoje. Šalia visų kitų praktinių kliūčių, trukdžių, tai užkerta galimybę kitiems vartotojams pasinaudoti tokia taikomąja programa, o tokiu atveju elektroninis parašas gali tapti papildomu barjeru užsieniečiams<...>“.

Bendrosios rinkos poreikiai neišvengiamai katalizuoja elektroninio parašo tarpusavio pripažinimo, suderinamumo ir sąveikumo problemų sprendimų paiešką. Konkrečias problemas siekta spręsti įgyvendinant Paslaugų direktyvą, jungtinėmis Europos Komisijos Vidaus rinkos DGMarkt, INFSO (Informacinės visuomenės) ir DIGIT (Informatics/IDABC padalinys) generalinių direktoratų bei atskirų valstybių narių pastangomis, ypač dėl 8 straipsnyje įtvirtintų elektroninių procedūrų panaudojimo ES mastu. Galiausiai buvo parengtas ankstesniuose skyriuose minėtas Europos Komisijos sprendimas ir, jį įgyvendinant, sudaryti, išbandyti ir paskelbti patikimi sertifikavimo paslaugų teikėjų teikiamų paslaugų aprašai (TSL) bei jų skleidimo sistema (LoTL). Šiuo metu siekiama patobulinti minėtą Europos Komisijos sprendimą ir įteisinti privalomą aprašų skelbimą ne tik suprantama žmogui, bet ir mašininio skaitymo forma. Lietuva jau yra parengusi, išbandžiusi ir paskelbusi minėtus aprašus abiem formomis, tačiau tolimesniam ir efektyvesniam jų tvarkymui reikalinga sukurti/įsigyti specialias priemones.

Kitose Europos Komisijos inicijuotose studijose, kaip: Studijoje apie elektroninio parašo standartizavimo aspektus (<http://users.skynet.be/fa283208/pdf/ESSSfinalreport.pdf>) ar baigiamojoje studijoje apie Tarpvalstybinį elektroninio parašo sąveikumą (sutrumpintai vadinamą CROBIES, daugiau <http://www.sealed.be/reports.htm>) – pripažįstama, kad standartai, kurių su panašaus veikimo dokumentais šiandien priskaičiuojama net 33, buvo kurti dar neišsikristalizavus verslo ir praktinio naudojimo poreikiams. Studijų rezultatai ir elektroninio parašo, naudojant jį tarpvalstybinio lygmeniu, suderinamumo iššūkiams sąlygojo 2009 m. gruodžio 22 d. Europos Komisijos sprendimą, vadinamą standartizavimo mandata (M/460), įpareigojantį Europos standartų organizacijas CEN, CENELEC ir ETSI tobulinti turimą elektroninio parašo standartų bazę. Šių standartų tobulinimo programa (numatomos veiklos 48 mėnesiams) parems E. parašo ir e. atpažinties veiksmų plano (KOM(2008) 798 galutinis) dalies, sietinos su elektroniniu parašu, įgyvendinimą. Lietuvoje elektroninio parašo standartų pertvarkymo procesus stebi ir vertina Lietuvos standartizacijos departamento prie Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos įkurtas naujas technikos komitetas LST TK 79 „Informacijos sauga“. Komitetas, rengdamas savo 2010 m. strateginį veiklos planą (Vyriausybė 2010 m. kovo 10 d. nutarimu Nr. 250 jo sutrumpintam variantui pritarė), atsižvelgė į Europos Komisijos E. parašo ir e.

atpažinties veiksmų plano nuostatas, aukščiau išvardintų studijų iniciatyvas ir iš praktinio elektroninio parašo naudojimo kylančius poreikius. Ketinimai parengti ir patvirtinti tarpinstitucinę elektroninio parašo diegimo skatinimo veiksmų programą, kaip vieną Lietuvos Informacinės visuomenės plėtros strategijoje keliamų uždavinių, iki šiol stringa, nes iki Lietuvos IVP valdymo sąrangos reorganizavimo atidėtas minėtos strategijos tvirtinimas Vyriausybėje.

Net ir atsiribojus nuo dabartinio standartizavimo keliamų objektyvių problemų, elektroninių parašų sprendimų, priemonių, formatų, sertifikatų įvairovė vien tik Lietuvoje eiliniams vartotojams gali kelti sunkumų, kai iškyla realus poreikis patikrinti pasirašytus duomenis ir apsispręsti dėl jų tinkamumo bei patikimumo. Sertifikatų patvirtinimas, elektroninių parašų patikra, pasitikėjimo ir teisinės atsakomybės laidavimas ir kitos procedūros galėtų būti atliekamos naudojantis specialia paslauga. Tokių paslaugų kūrimo poreikį Europos lygmeniu nagrinėja Europos Komisijos inicijuota studija „Europos jungtinė patikros paslauga“ (European Federated Validation Service (EFVS) Study <http://ec.europa.eu/idabc/servlets/Doc?id=32633>), kuri parengta šių metų kovo mėn.

Lietuvos organizacijos, įgaliotos įgyvendinti valstybės politiką elektroninio parašo, elektroninio dokumento, elektroninio tapatumo (identifikavimo ir autentikavimo), elektroninių viešųjų pirkimų, elektroninių mokėjimų srityse pagal savo galimybes imasi atstovauti Lietuvai (mažiausiai – stebėtojos teisėmis) ES inicijuotuose projektuose (taip pat ir CIP programos), kurie sprendžia aukščiau išvardintus elektroninio parašo ir elektroninio dokumento tarpusavio pripažinimo, suderinamumo ir sąveikumo klausimus: Vidaus reikalų ministerija (toliau – VRM) pareiškė ketinimus įsijungti į elektroninio identifikavimo problemų sprendimų paieškai ES mastu skirtą (sutrumpintai vadinamą STORK) projektą, Ūkio ministerija (kartu su LEPA, Lietuvos archyvų departamentu ir Vilniaus universitetu) į elektroninių dokumentų, pasirašytų elektroniniu parašu, naudojimo Paslaugų direktyvos kontekste projektą (sutrumpintai vadinamą SPOCS), CPVA CPO – viešųjų pirkimų organizavimo elektroninėje erdvėje projektą (sutrumpintai vadinamą PEPPOL). Dalyvavimas šiuose projektuose ir jų rezultatų skleidimas Lietuvoje yra svarbus ne tik geros praktikos perėmimo požiūriu. Tai leis pristatyti Lietuvoje sukurtus ar kuriamus naujus sprendimus minėtose srityse, taip pasitikrinant jų pripažinimo ir suderinamumo galimybes ir išvengiant uždarų sprendimų, kurie būtų nepriimtini kitoms valstybėms narėms, todėl mažintų Lietuvos verslo ir piliečių konkurencingumą bei veiklos efektyvumą.

Pagrindinės problemos ir jų sprendimo būdai – ateities uždaviniai

Šiandien sėkmingai sprendžiamas vartotojų aprūpinimas elektroninio parašo kūrimo ir tikrinimo priemonėmis bei sertifikatais, t.y. įrankio turėjimo klausimas visiems rinkos dalyviams – paslaugų teikėjams ir vartotojams – leidžia koncentruotis į sudėtingesnes problemas: saugumo ir pasitikėjimo elektroninėje erdvėje poreikių suvokimą, grėsmes ir galimus padarinius, žalą, riziką, jos

valdymo būdus ir kaštus. Praėjusių metų ataskaitoje nurodytos pagrindinės priežastys, dėl kurių elektroninis parašas Lietuvoje iki šiol nėra pakankamai paplitęs – žinių ir kompetencijos stoka vartotojo ir visuose kituose lygiuose, su elektroninių dokumentų tvarkymu susijusių funkcijų nebuvimas dokumentų valdymo sistemose ir viešųjų paslaugų, realizuotų elektroninėje erdvėje, trūkumas arba neišbaigtumas – išlieka aktualiomis ir šiais metais. Tačiau ne elektroninio parašo sertifikatų ar įrangos paplitimo mastas, ne svarbiausių infrastruktūros elementų išbaigtumo, prieinamumo, įvairumo ar funkcionalumo trūkumai yra veiklą modernizuojančių paslaugų teikėjų ar vartotojų pagrindinis elektroninio parašo mechanizmo teikiamų privalumų panaudojimo stabdis. Šiandien bene svarbiausia priežastimi tampa vartotojų, paslaugų teikėjų, sprendimus priimančiųjų savimonę (poreikių, galimos naudos ir galimų grėsmių suvokimą) nulemiančios **motyvacijos** nebuvimas. Proveržių sėkmę elektroninio parašo ir elektroninio dokumento naudojimo srityse dabar nulemtų vartotojui svarbiausių ir populiariausių paslaugų (angl. *killer application*), perkeltų į elektroninę erdvę, pasiūlos augimas, nes jų trūkumas rinkoje tebejuntamas.

Elektroninio parašo proveržio (E3P) programa, inicijuota verslo, pirmiausia – telekomunikacijų bendrovių ir bankų, kėlė ambicingus tikslus: per 3 metus (t.y. iki 2009 m.) pasiekti, kad Lietuvoje atsirastų 300 000 elektroninio parašo vartotojų. Pačios programos iniciatoriai ir vėliau prisijungę dalyviai stimuliuojo įvairių su elektroninio parašo platesniu naudojimu praktikoje sietinų problemų identifikavimą ir net kai kurių iš jų sprendimą, bet šiandien galima konstatuoti, kad: Lietuvoje šiandien yra apie 300 000 gyventojų, disponuojančių elektroninio parašo kūrimui būtinomis duomenimis (raktais) ir sertifikatais bei galinčių pasinaudoti kitomis reikalingomis priemonėmis parašui sukurti ir patikrinti. Tačiau realiai tomis galimybėmis besinaudojančių tėra dešimtadalis. Tai pasiekta daugiausia valstybės sektoriaus iniciatyvomis, sukūrusiomis tokias paslaugas, kaip: Socialinio draudimo formų, pasirašytų elektroninių duomenų pavidalu, teikimas ir kt. (SODRA), viešųjų pirkimų dokumentų ir procedūrų (Viešųjų pirkimų tarnybos ir CPO), su nekilnojamuoju turtu sietinos informacijos ir procedūrų perkėlimas į elektroninę erdvę (RC). Privačiame sektoriuje eilė bankų yra parengę sprendimus, naudojančius elektroninį parašą, o kai kurie (pvz., DnB NORD bankas) net ir pateikę juos naudoti savo vidaus veiklose ir banko klientams.

Siekdamas paspartinti elektroninių viešųjų paslaugų atsiradimą viešajame sektoriuje (elektroninės valdžios projektuose) ir įgyvendindamas Paslaugų direktyvą, Komitetas tęsia Elektroninių valdžios vartų portalo (www.epaslaugos.lt, www.evaldzia.lt, www.govonline.lt) modifikavimo darbus. Portalas jau sudarė galimybę visiems portalu besinaudojantiems vartotojams identifikuoti save naudojantis ne tik jau įprastos internetinės bankininkystės teikiamomis galimybėmis, bet ir saugiu elektroninio parašo mechanizmu naudojant Lietuvos gyventojams prieinamus sertifikatus. Jau atiduota bandyti realioje aplinkoje visiems pageidaujantiems naujausia paslauga – elektroninių duomenų/dokumentų pasirašymo, parašo tikrinimo ir dokumento turinio

formato keitimo į plačiai naudojamą PDF formatą funkcionalumas. Tai bus naudinga ne tik vidaus rinkos dalyviams, bet ir per Ūkio ministerijos iniciatyva sukurtą Verslo vartų portalą (www.verslovartai.lt) turintiems interesų Lietuvoje verslo atstovams iš užsienio.

Komitetas antrus metus įvairiais būdais ir priemonėmis kelia elektroninio parašo vartotojų kompetenciją. Sukurta visiems internete prieinama elektroninio parašo nuotolinio mokymo ir įgytų žinių testavimo sistema vis plačiau naudojama, tačiau jos tolimesniam tobulinimui resursų nebeskiriama.

Lietuvos archyvų departamentas, parengęs savo archyvų tobulinimo galimybių studiją, realizavęs bandomąjį projektą, jau parinko vykdytojus ir pasirašė sutartį dėl Elektroninio archyvo infrastruktūros projekto. Projekto svarbiausias tikslas – pasirengti priimti ilgalaikio ir nuolatinio saugojimo elektroninių dokumentų bylas į valstybinius archyvus, saugoti ir toliau turėti galimybę juos naudoti, taip pat rekomenduoti naudotinus elektroninio dokumento formatus ir priemones visiems vartotojams.

Deja, Komiteto pasiūlyti sprendimai: kurti standartinių kompiuterinių programų modulių biblioteką – įrankinę sistemų kūrėjams, kuri leistų sumažinti minėtus kaštus, sutrumpinti projektavimo laiką, pasiekti didesnio suderinamumo ir sąveikumo, t.y., užuot vėl iš naujo kūrų savitą sprendimą, pasinaudoti jau suprojektuotais ir laisvai platinamais kompiuterių programų moduliais ir sąsajomis, leidžiančiais integruoti elektroninio parašo mechanizmą kuriamose sistemose, - pernai perskirstant 2009 m. biudžetą nesulaukė palaikymo Seime. Todėl informacinių sistemų ir elektroninių paslaugų kūrėjai, iškilus poreikiui integruoti saugesnes tapatybės identifikavimo elektroninėje erdvėje, elektroninių duomenų autentiškumą ir vientisumą garantuojančius funkcionalumus, veikiančius elektroninio parašo pagrindu, kiekvieną kartą priversti investuoti į nepagrįstai daug resursų reikalaujančius individualius atskirus nuosavybinius (angl. *proprietary*) sprendimus, taip brangindami projektavimo išlaidas ir prailgindami diegimo laiką.

Apibendrinanti išvada

Per ataskaitinius metus Lietuvos investicijos į elektroninio parašo infrastruktūros kūrimą ir pasiekti rezultatai leido Lietuvai sukurti ir padidinti į elektroninę erdvę perkeltų paslaugų kiekį, kai elektroninio parašo privalumais ėmė naudotis dešimtys tūkstančių vartotojų, pateikiantys per mėnesį apie 100 000 elektroninių dokumentų, pasirašytų elektroniniu parašu. Elektroninis parašas, pasirašant elektroninius duomenis, daugiausiai naudojamas/planuojamas naudoti teikiant deklaracijas SODRAI, naudojantis CPO elektroniniu katalogu ir Centrine viešųjų pirkimų informacine sistema.

Šiuo metu Lietuvai aktualiausi šie uždaviniai:

- vartotojui svarbių plačiai ir dažnai naudojamų paslaugų perkėlimas į elektroninę erdvę (su pasitikėjimą tarp paslaugos teikėjo ir vartotojo garantuojančiais sprendimais);
- elektroninio parašo, elektroninio identifikavimo ir elektroninio dokumento sprendimų ir produktų tarpusavio pripažinimo, sąveikumo ir suderinamumo Lietuvos ir tarptautiniu mastu;
- elektroninio parašo patikros paslaugos, padedančios mažiau kvalifikuotam vartotojui įvertinti, ar galima pasitikėti gautais iš Lietuvos bei ES valstybių narių elektroniniai parašais ir sertifikatais, sukūrimas;
- elektroninių dokumentų saugaus ir patikimo pristatymo, kaip universalios paslaugos, siūlančios daugiaterpės aplinkos priemonės, sukūrimas;
- kompetencijos ugdyimas, saugesnių priemonių ir sprendimų privalumų bei naudos viešinimas;
- paslaugų kūrėjų, teikėjų ir vartotojų motyvavimas.

Lietuva gali kelti sau uždavinį ne tik būti tarp lyderių pagal elektroninio parašo diegimus savo regione, bet ir siūlyti savo įmonių šios naujos srities sprendimus, produktus ir patirtį kitoms šalims. Kad tai būtų pasiekta, būtinos dvi sąlygos: reali nuolatinė valstybės parama ES poreikius atitinkančių ir suderinamų (tarptautiniu mastu) sprendimų paieškai bei įgyvendinimui ir glaudus verslo, viešojo administravimo subjektų, mokslo darbuotojų ir tyrėjų bendradarbiavimas ne tik kuriant, bet ir propaguojant ES mastu lietuviškus sprendimus.

Direktoriaus pavaduotojas,
pavadojantis direktorių

Edmundas Žvirblis